॥ देवी माहात्म्यम् ॥

॥ प्रथमोऽध्यायः ॥

। ध्यानम् ।
ॐ खड्गं चक्र गदेषु चाप परिघाञ्छूलं भुशुण्डीं शिरः
शङ्खं सन्दधतीं करै स्त्रिनयनां सर्वाङ्ग भूषावृताम् ।
नीलाश्म द्युति मास्य पाद दशकां सेवे महाकालिकां
यामस्तौत्स्वपिते हरौ कमलजो हन्तुं मधुं कौटभम् ॥

ॐ नमश्चण्डिकायै ॥

ॐ ऐं मार्कण्डेय उवाच ॥ १॥
सावर्णिः सूर्यतनयो यो मनुः कथ्यतेऽष्टमः ।
निशामय तदुत्पत्तिं विस्तराद्गदतो मम ॥ २॥

महामायानु भावेन यथा मन्वन्त राधिपः ।
स बभूव महाभागः सावर्णि स्तनयो रवेः ॥ ३॥

स्वारोचिषेऽन्तरे पूर्वं चैत्रवंश समुद्भवः ।
सुरथो नाम राजाभूत् समस्ते क्षिति मण्डले ॥ ४॥

तस्य पालयतः सम्यक् प्रजाः पुत्रानि वौरसान् ।
बभूवुः शत्रवो भूपाः कोलाविध्वंसि नस्तदा ॥ ५॥

तस्य तैरभवद् युद्धं अतिप्रबल दण्डिनः ।

न्यूनैरपि स तैर्युद्धे कोलाविध्वंसिभि र्जितः ॥ ६॥

ततः स्वपुर मायातो निज देशाधिपो ऽभवत् ।
आक्रान्तः स महाभाग स्तैस्तदा प्रबलारिभिः ॥ ७॥

अमात्यै र्बलिभि र्दुष्टै र्दुर्बलस्य दुरात्मभिः ।
कोशो बलं चापहृतं तत्रापि स्वपुरे ततः ॥ ८॥

ततो मृगया व्याजेन हृतस्वाम्यः स भूपतिः ।
एकाकी हय मारुह्य जगाम गहनं वनम् ॥ ९॥

स तत्राश्रम मद्राक्षी द्द्विज वर्यस्य मेधसः ।
प्रशान्त श्वापदाकीर्णं मुनि शिष्योप शोभितम् ॥ १०॥

तस्थौ कञ्चित्स कालं च मुनिना तेन सत्कृतः ।
इतश्चेतश्च विचरं स्तस्मिन् मुनिवराश्रमे ॥ ११॥

सोऽचिन्तयत् तदा तत्र ममत्वाकृष्ट चेतनः ।
मत्पूर्वैः पालितं पूर्वं मया हीनं पुरं हि तत् ॥ १२॥

मद्भृत्यैस्तै रसद्वृत्तै र्धर्मतः पाल्यते न वा ।
न जाने स प्रधानो मे शूर हस्ती सदामदः ॥ १३॥

मम वैरिवशं यातः कान् भोगा नुपलप्स्यते ।
ये ममानुगता नित्यं प्रसाद धन भोजनैः ॥ १४॥

अनुवृत्तिं ध्रुवं तेऽद्य कुर्वन्त्यन्य महीभृताम् ।
असम्य ग्व्यय शीलैस्तैः कुर्वद्भिः सततं व्ययम् ॥ १५॥

सञ्चितः सोऽति दुःखेन क्षयं कोशो गमिष्यति ।
एतच्चान्यच्च सततं चिन्तयामास पार्थिवः ॥ १६॥

तत्र विप्राश्र माभ्याशे वैश्यमेकं ददर्श सः ।
स पृष्टस्तेन कस्त्वं भो हेतुश्चागमनेऽत्र कः ॥ १७॥

सशोक इव कस्मात्त्वं दुर्मना इव लक्ष्यसे ।
इत्याकर्ण्य वचस्तस्य भूपतेः प्रणयोदितम् ॥ १८॥

प्रत्युवाच स तं वैश्यः प्रश्रया वनतो नृपम् ॥ १९॥

वैश्य उवाच ॥ २०॥
समाधिर्नाम वैश्योऽहं उत्पन्नो धनिनां कुले ॥ २१॥

पुत्रदारै र्निरस्तश्च धन लोभा दसाधुभिः ।
विहीनश्च धनैर्दारैः पुत्रै रादाय मे धनम् ॥ २२॥

वनमभ्यागतो दुःखी निरस्तश्चाप्त बन्धुभिः ।
सोऽहं न वेद्मि पुत्राणां कुशला कुशलात्मिकाम् ॥ २३॥

प्रवृत्तिं स्वजनानां च दाराणां चात्र संस्थितः ।
किं नु तेषां गृहे क्षेमं अक्षेमं किं नु साम्प्रतम् ॥ २४॥

कथं ते किं नु सद्वृत्ता दुर्वृत्ताः किं नु मे सुताः ॥ २५॥

राजोवाच ॥ २६॥
यैर्निरस्तो भवाँल्लुब्धैः पुत्र दारादिभि र्धनैः ॥ २७॥

तेषु किं भवतः स्नेहं अनुबध्नाति मानसम् ॥ २८॥

वैश्य उवाच ॥ २९॥
एवमेतद्यथा प्राह भवान स्मद्गतं वचः ॥ ३०॥

किं करोमि न बध्नाति मम निष्ठुरतां मनः ।
यैः सन्त्यज्य पितृ स्नेहं धन लुब्धै र्निराकृतः ॥ ३१॥

पति स्वजन हार्दं च हार्दितेष्वेव मे मनः ।
किमेतन्नाभि जानामि जानन्नपि महामते ॥ ३२॥

यत्प्रेम प्रवणं चित्तं विगुणेष्वपि बन्धुषु ।
तेषां कृते मे निःश्वासो दौर्मनस्यं च जायते ॥ ३३॥

करोमि किं यन्न मनस् तेष्व प्रीतिषु निष्ठुरम् ॥ ३४॥

मार्कण्डेय उवाच ॥ ३५॥
ततस्तौ सहितौ विप्र तं मुनिं समुपस्थितौ ॥ ३६॥

समाधि र्नाम वैश्योऽसौ स च पार्थिव सत्तमः ।
कृत्वा तु तौ यथा न्यायं यथार्हं तेन संविदम् ॥ ३७॥

उपविष्टौ कथाः काश्चि च्चक्रतु र्वैश्य पार्थिवौ ॥ ३८॥

राजोवाच ॥ ३९॥
भगवंस्त्वा महं प्रष्टुं इच्छाम्येकं वदस्व तत् ॥ ४०॥

दुःखाय यन्मे मनसः स्वचित्ता यत्ततां विना ।
ममत्वं गत राज्यस्य राज्याङ्गे ष्वखिलेष्वपि ॥ ४१॥

जानतोऽपि यथाज्ञस्य किमेतन्मुनि सत्तम ।
अयं च निकृतः पुत्रै दारै र्भृत्यै स्तथोज्झितः ॥ ४२॥

स्वजनेन च सन्त्यक्तस् तेषु हार्दी तथाप्यति ।
एवमेष तथाहं च द्वावप्यत्यन्त दुःखितौ ॥ ४३॥

दृष्टदोषेऽपि विषये ममत्वाकृष्ट मानसौ ।
तत्किमेतन् महाभाग यन्मोहो ज्ञानिनोरपि ॥ ४४॥

ममास्य च भवत्येषा विवेकान्धस्य मूढता ॥ ४५॥

ऋषिरुवाच ॥ ४६॥
ज्ञानमस्ति समस्तस्य जन्तो र्विषय गोचरे ॥ ४७॥

विषयश्च महाभाग याति चैवं पृथक्पृथक् ।
दिवान्धाः प्राणिनः केचिद्रात्रा वन्धा स्तथापरे ॥ ४८॥

केचिद्दिवा तथा रात्रौ प्राणिन स्तुल्य दृष्टयः ।
ज्ञानिनो मनुजाः सत्यं किं तु ते न हि केवलम् ॥ ४९॥

यतो हि ज्ञानिनः सर्वे पशुपक्षि मृगादयः ।
ज्ञानं च तन्मनुष्याणां यत्तेषां मृग पक्षिणाम् ॥ ५०॥

मनुष्याणां च यत्तेषां तुल्य मन्यत्तथो भयोः ।
ज्ञानेऽपि सति पश्यैतान् पतङ्गाञ्छाव चञ्चुषु ॥ ५१॥

कणमोक्षा दृतान् मोहात् पीड्यमाना नपि क्षुधा ।
मानुषा मनुज व्याघ्र साभिलाषाः सुतान् प्रति ॥ ५२॥

लोभात् प्रत्युपकाराय नन्वेतान् किं न पश्यसि ।
तथापि ममतावर्त्ते मोहगर्ते निपातिताः ॥ ५३॥

महामाया प्रभावेण संसार स्थिति कारिणा ।
तन्नात्र विस्मयः कार्यो योगनिद्रा जगत्पतेः ॥ ५४॥

महामाया हरेश्चैषा तया सम्मोह्यते जगत् ।
ज्ञानिना मपि चेतांसि देवी भगवती हि सा ॥ ५५॥

बलादाकृष्य मोहाय महामाया प्रयच्छति ।
तया विसृज्यते विश्वं जगदे तच्चराचरम् ॥ ५६॥

सैषाः प्रसन्ना वरदा नृणां भवति मुक्तये ।
सा विद्या परमा मुक्ते र्हेतुभूता सनातनी ॥ ५७॥

संसार बन्ध हेतुश्च सैव सर्वेश्वरेश्वरी ॥ ५८॥

राजोवाच ॥ ५९॥
भगवन् का हि सा देवी महामायेति यां भवान् ॥ ६०॥

ब्रवीति कथ मुत्पन्ना सा कर्मास्याश्च किं द्विज ।
यत्प्रभावा च सा देवी यत्स्वरूपा यदुद्भवा ॥ ६१॥

तत्सर्वं श्रोतु मिच्छामि त्वत्तो ब्रह्मविदां वर ॥ ६२॥

ऋषिरुवाच ॥ ६३॥
नित्यैव सा जगन्मूर्ति स्तया सर्वमिदं ततम् ॥ ६४॥

तथापि तत्समुत्पत्ति र्बहुधा श्रूयतां मम ।
देवानां कार्य सिद्ध्यर्थं आविर्भवति सा यदा ॥ ६५॥

उत्पन्नेति तदा लोके सा नित्या प्यभिधीयते ।
योगनिद्रां यदा विष्णु र्जगत्येकार्णवी कृते ॥ ६६॥

आस्तीर्य शेष मभजत् कल्पान्ते भगवान् प्रभुः ।
तदा द्वावसुरौ घोरौ विख्यातौ मधुकैटभौ ॥ ६७॥

विष्णुकर्ण मलोद्भूतौ हन्तुं ब्रह्माण मुद्यतौ ।
स नाभि कमले विष्णोः स्थितो ब्रह्मा प्रजापतिः ॥ ६८॥

दृष्ट्वा तावसुरौ चोग्रौ प्रसुप्तं च जनार्दनम् ।
तुष्टाव योग निद्रां तां एकाग्र हृदयः स्थितः ॥ ६९॥

विबोध नार्थाय हरे र्हरि नेत्र कृतालयाम् ।
विश्वेश्वरीं जगद्धात्रीं स्थिति संहार कारिणीम् ॥ ७०॥

निद्रां भगवतीं विष्णोर् अतुलां तेजसः प्रभुः ॥ ७१॥

ब्रह्मोवाच ॥ ७२॥
त्वं स्वाहा त्वं स्वधा त्वं हि वषट्कारः स्वरात्मिका ॥ ७३॥

सुधा त्वमक्षरे नित्ये त्रिधा मात्रात्मिका स्थिता ।
अर्धमात्रा स्थिता नित्या यानुच्चार्या विशेषतः ॥ ७४॥

त्वमेव सन्ध्या सावित्री त्वं देवि जननी परा ।
त्वयै तद्धार्यते विश्वं त्वयैतत् सृज्यते जगत् ॥ ७५॥

त्वयैतत् पाल्यते देवि त्वमत्स्यन्ते च सर्वदा ।
विसृष्टौ सृष्टिरूपा त्वं स्थितिरूपा च पालने ॥ ७६॥

तथा संहृति रूपान्ते जगतोऽस्य जगन्मये ।
महाविद्या महामाया महामेधा महास्मृतिः ॥ ७७॥

महामोहा च भवती महादेवी महासुरी ।
प्रकृतिस्त्वं च सर्वस्य गुणत्रय विभाविनी ॥ ७८॥

कालरात्रि र्महारात्रि र्मोहरात्रिश्च दारुणा ।
त्वं श्रीस्त्व मीश्वरी त्वं ह्रीस् त्वं बुद्धि र्बोध लक्षणा ॥ ७९॥

लज्जा पुष्टिस्तथा तुष्टिस् त्वं शान्तिः क्षान्ति रेव च ।
खड्गिनी शूलिनी घोरा गदिनी चक्रिणी तथा ॥ ८०॥

शङ्खिनी चापिनी बाण भुशुण्डी परिघायुधा ।
सौम्या सौम्य तराशेष सौम्येभ्यस्त्वति सुन्दरी ॥ ८१॥

परापराणां परमा त्वमेव परमेश्वरी ।
यच्च किञ्चित्क्वचि द्वस्तु सदसद्वा खिलात्मिके ॥ ८२॥

तस्य सर्वस्य या शक्तिः सा त्वं किं स्तूयसे तदा ।
यया त्वया जगत्स्रष्टा जगत्पात्यत्ति यो जगत् ॥ ८३॥

सोऽपि निद्रावशं नीतः कस्त्वां स्तोतु मिहेश्वरः ।
विष्णुः शरीर ग्रहणं अहमीशान एव च ॥ ८४॥

कारितास्ते यतोऽतस्त्वां कः स्तोतुं शक्तिमान् भवेत् ।
सा त्वमित्थं प्रभावैः स्वैर् उदारै र्देवि संस्तुता ॥ ८५॥

मोहयैतौ दुराधर्षा वसुरौ मधुकैटभौ ।
प्रबोधं च जगत्स्वामी नीयता मच्युतो लघु ॥ ८६॥

बोधश्च क्रियता मस्य हन्तुमेतौ महासुरौ ॥ ८७॥

ऋषिरुवाच ॥ ८८॥
एवं स्तुता तदा देवी तामसी तत्र वेधसा ॥ ८९॥

विष्णोः प्रबोध नार्थाय निहन्तुं मधुकैटभौ ।
नेत्रास्य नासिका बाहु हृदयेभ्य स्तथोरसः ॥ ९०॥

निर्गम्य दर्शने तस्थौ ब्रह्मणोऽव्यक्त जन्मनः ।
उत्तस्थौ च जगन्नाथस् तया मुक्तो जनार्दनः ॥ ९१॥

एकार्णवेऽहि शयनात् ततः स ददृशे च तौ ।
मधुकैटभौ दुरात्माना वतिवीर्य पराक्रमौ ॥ ९२॥

क्रोधरक्ते क्षणावत्तुं ब्रह्माणं जनितोद्यमौ ।
समुत्थाय ततस्ताभ्यां युयुधे भगवान् हरिः ॥ ९३॥

पञ्चवर्ष सहस्राणि बाहु प्रहरणो विभुः ।
तावप्यति बलोन्मत्तौ महामाया विमोहितौ ॥ ९४॥

उक्तवन्तौ वरोऽस्मत्तो व्रियता मिति केशवम् ॥ ९५॥

श्रीभगवानुवाच ॥ ९६॥
भवेतामद्य मे तुष्टौ मम वध्यावुभावपि ॥ ९७॥

किमन्येन वरेणात्र एतावद्धि वृतं मम ॥ ९८॥

ऋषिरुवाच ॥ ९९॥

वञ्चिताभ्या मिति तदा सर्वमापोमयं जगत् ॥ १००॥

विलोक्य ताभ्यां गदितो भगवान् कमलेक्षणः ।
आवां जहि न यत्रोर्वी सलिलेन परिप्लुता ॥ १०१॥

ऋषिरुवाच ॥ १०२॥
तथेत्युक्त्वा भगवता शङ्ख चक्र गदा भृता ।
कृत्वा चक्रेण वै छिन्ने जघने शिरसी तयोः ॥ १०३॥

एवमेषा समुत्पन्ना ब्रह्मणा संस्तुता स्वयम् ।
प्रभावमस्या देव्यास्तु भूयः शृणु वदामि ते ॥ १०४॥

। ऐं ॐ ।
॥ इति श्रीमार्कण्डेय पुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये
मधुकैटभ वधो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १॥